

Dosta! Dovolj!
Osvobodimo se predsodkov,
spoznajmo Rome!

Priročnik

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Dosta! Dovolj!

Osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome!

Priročnik

Priročnik Dosta! Dovolj! Osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome

Angleška izdaja: Toolkit Dosta! Enough! Go beyond prejudice, discover the Roma!

Izdajatelj: Informacijski urad Sveta Evrope v RS in Urad vlade RS za narodnosti

Ljubljana, februar 2009

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

Kazalo

Uvod	9
Kdo so Romi	11
I. POGLAVJE Pridružite se kampanji Dosta!	13
Ozadje kampanje	14
Izziv	14
Osnovna stališča	15
Ciljne skupine	15
Sporočila kampanje	15
Kaj pričakujemo od kampanje Dosta!	16
Orodja kampanje	16
Dejavnosti kampanje	18
Glasba onstran predsodkov	20
II. POGLAVJE Ali je to stereotip? Orodja za boj proti stereotipom o Romih	21
Stereotipi in predsodki	22
Anticiganizem in romofobija	22
Premagovanje anticiganizma	24
Ali je to stereotip	24
Stereotip št. 1: »Cigani« so »samo Cigani«	25
Stereotip št. 2: Nomadstvo	25
Stereotip št. 3: Glasba in ples	26
Stereotip št. 4: Vedeževanje	26
Stereotip št. 5: Tradicionalne obrti	26
Stereotip št. 6: Običaji	27
Stereotip št. 7: Oblačila	28
Stereotip št. 8: Čistoča	28
Stereotip št. 9: Religija	29
Stereotip št. 10: Ženske	29
Stereotip št. 11: Otroci	29
Stereotip št. 12: Finančno stanje	30
Stereotip št. 13: Izobraževanje	31
Stereotip št. 14: Zaposlitev	31
Stereotip št. 15: Stanovanje	32
Stereotip št. 16: Romi in družba	33

III. POGLAVJE Orodja za kampanjo 37

Kako načrtovati kampanjo	38
Čemu kampanja	38
Kako začeti kampanjo	38
Pet pomembnih vprašanj, ki jih je treba zastaviti na začetku kampanje	39
Uporaba preseka obstoječega stanja	39
Razvoj vaših ciljev	39
Razvoj vaših strategij in taktike	40
Strateški načrt	40
Taktika in orodja	40
Izdelki kampanje	40
Spremljanje vašega dela	42
Oblikovanje strategije za odnose z javnostjo	43
Nekaj opredelitev	43
Tehnike za izdelavo strategij	43
Pristop do medijev	44
Osebni stik	44
Mreženje	44
Priprava podatkovne zbirke	45
Gradiva – sporočila za javnost in informativne mape	46
Sporočila za javnost	46
Video/avdio sporočila za javnost	47
Informativne mape	47
Predstavitve za medije in tiskovne konference	47
Neuradne predstavitve	48
Medijska strategija	49
Igre in igranje vlog	49

IV. POGLAVJE Zbirka člankov 53

Intervju s Thomasom Hammarbergom, komisarjem za človekove pravice Sveta Evrope	54
Govor dr. Karin Waringo z javne obravnave »Podoba in predstava: Anticiganizem v evropskih medijih«	56
Zagovarjanje pravic Romov: odvetniško stališče, prispevek Glorie Jean Garland, višje svetovalke za pravno državo Ameriške agencije za mednarodni razvoj (USAID) ...	60
Članek Michaela Gueta, vodje Oddelka Sveta Evrope za Rome in potujoče skupine	62
Potemnite si obraz in pojdite na stadion, prispevek Valeriuja Nicolaeja, direktorja mreže ERGO	64

Izvečki iz govora z začetka kampanje Dosta! v Republiki Srbiji Ivane D'Alessandro, projektne vodje kampanje	66
Glas Romov – nekateri od naših partnerjev so spregovorili	69

V. POGLAVJE Uporabni dokumenti 73

Svet Evrope	74
Priporočila Odbora ministrov (zavezujoča za vse države članice Sveta Evrope)	74
ECRI (Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti)	74
Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	75
Evropska socialna listina	75
Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin	77
Evropska unija	77

Uvod

Kdo so Romi

Romi so evropsko ljudstvo indijskega izvora, katerega predniki so zapustili dolino Gangesa na severu Indije pred okoli 800 leti. V Evropi danes živi 12 milijonov Romov, pogosto v težkih razmerah in z vsakodnevnim soočanjem z diskriminacijo.

Zgodovina Romov v Evropi

Rome so stoletja pregnjali iz evropskih držav in jih, če so ostali, izganjali z grožnjo različnih sankcij, vključno s smrtno kaznijo – in vse to zgolj zato, ker so bili rojeni kot Romi. Romsko ljudstvo je moralo vedno bežati pred nasiljem in diskriminacijo, kjer koli že je živelo.

2. in 3. avgusta 1944 je bilo nekaj tisoč Romov in Sintov pobitih v taborišču v Auschwitz-Birkenau.

Med holokavstom je bilo ubitih približno 600 tisoč do 1,5 milijona Romov. Gledano v odstotkih, so bili etnična skupina, ki jo je nacistično pobijanje najbolj prizadelo.

Težave Romov v Evropi danes

Pravice Romov se v Evropi kršijo vsak dan. Romske delavce zavračajo in njihovim otrokom branijo obiskovati šole. Njihova skupnost se pogosto jemlje za obrobno in tradicionalno, torej je povsem verjetno, da bodo trpeli za družbeno izključenostjo.

V resnici bi lahko Rome šteli za prvo evropsko ljudstvo, saj so prav oni prekoračili evropske meje daleč pred obstojem kakršne koli mednarodne pogodbe ali konvencije. Potovali so po vsej Evropi in bogatili svojo kulturo s kulturo obiskanih držav, tako pa pomembno prispevali tudi k evropski kulturni dediščini.

Čemu Svet Evrope ob finančni pomoči Evropske komisije vodi kampanjo DOSTA!

Svet Evrope je evropski varuh človekovih pravic in njegova naloga in dolžnost je, da zagotovi spoštovanje pravic vsakogar. Ne le da bi Romi morali imeti sistem za uveljavljanje svojih človekovih pravic, upoštevati bi jih morali tudi kot dragocen del evropske kulture.

Svet Evrope pri tej nalogi podpira Evropska komisija. Prizadevata si za spremembo odnosa do Romov in opominjata, da imajo Romi enake pravice kakor drugi Evropejci. To je paradoks kampanje: potrebe po njej za priznavanje državljanskih pravic manjšinskih skupin sploh ne bi smelo biti. Kampanja si prizadeva za spremembo predsodkov do Romov in Evropejcem postavlja izziv: »Osvoobodite se predsodkov, spoznajte Rome!«

Cilji te publikacije

Priročnik kampanje Dosta! je oblikovan kot pomoč pri razumevanju te kampanje in predstavlja, kako je orodja mogoče uporabiti za boj proti anticiganizmu z izvajanjem konkretnih ukrepov na lokalni ravni.

Gradiva, pripravljenega v okviru kampanje Dosta!, ne gre razumeti kot izčrpne slike zelo kompleksne romske kulture in identitete, temveč zgolj kot sredstvo, ki bo, seveda z vašo pomočjo, prispevalo k boju proti predsodkom do Romov in stereotipom o njih.

za več informacij: www.dosta.org.

I. POGlavJE

**Pridružite se
kampanji Dosta!**

Ozadje kampanje

Kampanja Dosta! je kampanja ozaveščanja, ki se je začela s tretjim skupnim projektom Sveta Evrope/Evropske komisije »Enake pravice in obravnava Romov v Jugovzhodni Evropi«. Predhodna dva projekta o Romih sta bila v tej regiji izvedena od leta 2000 do leta 2005, ukvarjala pa sta se predvsem s poglobitvimi socialnimi vprašanji, kakršna so dostop do stanovanja, zaposlitve, izobrazbe in zdravja. To so še vedno področja, na katerih se Romi srečujejo s številnimi težavami.

Kljub temu da se vlade večinoma zavedajo nujnosti izboljšanja razmer Romov s sprejemanjem vsestranskih politik, ki vključujejo vse bistvene akterje, predvsem pa same Rome, smo opazili, da je bilo prizadevanje sodelujočih držav zaradi globoko zakoreninjenih predsodkov in diskriminacijskega vedenja lokalnih oblasti in lokalnega prebivalstva pogosto neučinkovito.

Zato je projekt »Enake pravice in obravnava Romov« namenjen:

- ❖ pomoči vladam in romskim predstavnikom pri povečanju njihovih zmožnosti za skupno sodelovanje pri učinkovitem nadziranju in ocenjevanju nacionalnih romskih strategij, da se zagotovi njihovo učinkovito izvajanje;
- ❖ vodenju kampanje ozaveščanja o romski kulturi, ki se osredotoča na boj proti predsodkom in stereotipom z uveljavljanjem pozitivne podobe Romov.

Posredna spodbuda za tretji skupni projekt je bil tretji akcijski načrt vrha Sveta Evrope. V tretjem poglavju »Vzpostavitev bolj

humane in vključujoče Evrope« so predsedniki držav in vlad držav članic Sveta Evrope potrdili svoje prizadevanje »za boj proti vsem oblikam izključenosti in ogroženosti romskih skupnosti v Evropi ter za podporo njihovi polni in učinkoviti enakopravnosti. Pričakujemo, da bo Forum evropskih Romov in potujočih skupin dovolil Romom in potujočim skupinam, da se izrazijo ob javni podpori Sveta Evrope. Narejeni bodo koraki za vzpostavitev sodelovanja med Svetom Evrope, Evropsko unijo in OVSE na tem področju.«

Po končanem skupnem projektu je kampanja Dosta! zaživela samostojno in je še naprej orodje za boj proti anticiganizmu povsod po Evropi.

Izziv

Ko pomislimo na Rome, se nam poraja kup stereotipov: Romi se preživljajo s prosjačenjem in krajo, ne želijo delati, ne želijo, da njihovi otroci obiskujejo šolo, ne želijo se vključiti v družbo, v kateri živijo, raje živijo v zanemarjenih predmestjih, so glavni akterji v trgovini z ljudmi.

Ta negativna prepričanja so lahko stereotipi, tj. mnenja in klišeji oz. predsodki, tj. nesmiselni občutki strahu in nenaklonjenosti; oboje vodi do diskriminacijskega odnosa, ki lahko Romom preprečuje dostop do državljanskih, človekovih in družbenih pravic. Predsodki in stereotipi so dostikrat tudi osnova za rasizem, ki se glede Romov vse pre pogosto zagovarja in upravičuje tudi na politični ravni.

Predsodki in stereotipi so včasih tako moč-

ni, da odsevajo tudi v nekaterih izrazih našega jezika. **Toda tako kakor so močni, so tudi napačni.**

Kampanja Dosta! o komunikaciji in ozaveščanju, ki je namenjena lokalni ravni v sodelujočih državah, pomaga podirati predsodke in stereotipe s povezovanjem romskih in neromskih državljanov.

Osnovna stališča

- ❖ Kampanja se nanaša na zelo globoko zakoreninjena prepričanja in predsodke. Lahko jo razumemo kot prvi korak dolgoročnega procesa, ki se bo nadaljeval s prihodnjimi projekti.
- ❖ Zgradba kampanje nagovarja nacionalne, regionalne in lokalne partnerje, ki »prevajajo« in širijo sporočila kampanje. Upošteva se lokalna razsežnost in spodbuja posebno sodelovanje na lokalni ravni.
- ❖ Sporočila kampanje so enaka za vse evropske države.
- ❖ Kampanja je orodje za romske predstavnike, večinsko prebivalstvo in vlade, da spremenijo zdajšnje stanje. Pripravljala se je v sodelovanju in s prispevki romske skupnosti, Mreže predstavnikov romskih skupnosti Sveta Evrope ter Evropskega foruma Romov in potujočih skupin. Sodelovanje Romov v celotnem postopku, povezanem z njimi, je ključnega pomena za uspeh katerega koli dogodka, katerega cilj je zagotoviti Romom dostop do družbenih in človekovih pravic.

Ciljne skupine

Kampanja je namenjena »širši družbi«, osredotoča pa se predvsem na ciljne skupi-

ne, ki bodo najverjetneje naprej »razširjale« sporočila kampanje, npr. novinarje, učitelje v osnovnih in srednjih šolah, mlade, člane in aktiviste organizacij civilne družbe ali člane lokalnih in regionalnih parlamentov.

Sporočila kampanje

Ljudje ponavadi namenijo več pozornosti sporočilom, ki so nenavadna, glasna in eksotična. Negativna sporočila, ki implicitno kritizirajo občinstvo, napadajo njegovo samospoštovanje ali javno zbujajo strahove, so ponavadi neučinkovita in imajo lahko tudi nasprotni učinek.

Zatorej kampanja Dosta! nosi dve osnovni **pozitivni** sporočili:

- Družbeno-politično sporočilo: Romi imajo pravice in hotenja kakor vsi drugi. So državljani držav, v katerih živijo, in kot takšne jih je treba priznati, s polnim spoštovanjem njihovih državljanskih in človekovih pravic. Pozitivna

naravnost k raznovrstnosti v evropski družbi pomeni omogočiti pridobitev novega znanja in veščin za spopadanje s prihodnjimi izzivi in za oblikovanje strpne družbe.

- b) Kulturno sporočilo: romska kultura je del evropske kulturne dediščine in je prispevala k obogatitvi evropskih skupnosti. Zdaj je pravi čas, da ta prispevek priznamo.

Kaj pričakujemo od kampanje Dosta!

Poznavanje »drugih« je bistveno za spoznanje, da so tradicije in navade, jeziki, barva kože itd. zgolj ene od številnih značilnosti, ki označujejo ljudi. Zaradi teh značilnosti večinsko prebivalstvo ne bi smelo pozabiti, da »se vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.« Sobičanje v kohezivnih družbah najprej pomeni biti odprt za skupno razumevanje in za medkulturni dialog. Pomeni tudi zavedati se, da obstajajo ljudje, ki ne morejo vedno uživati svojih človekovih pravic in so pripravljene javno opozoriti na takšne razmere ter biti del procesa, ki bo spremenil tako stanje.

Kampanja Dosta! želi vzpostaviti most med večinskim prebivalstvom in romsko skupnostjo, tako da prispeva k boljšemu razumevanju romske kulture in spodbuja sodelovanje vseh pri uresničevanju človekovih pravic za Rome. Recite Dosta! anti-ciganizmu in postanite dejavni soudeleženci te spremembe.

Orodja kampanje

Spletna stran: večjezična spletna stran Dosta! je portal za predstavitev vseh dejavnosti kampanje, pa tudi za zbiranje avdio/vizualnega gradiva za uporabo v vseh državah članicah Sveta Evrope. Oblikovana je kot interaktivno orodje, ki uporabnikom dovoljuje, da se registrirajo in prijavijo za objavo komentarjev, tem na forumu ali zagotovitev materiala, ki ga je mogoče prenesti na osebne računalnike. Spletni naslov: www.dosta.org.

Ustvarjalni prikazi in gesla: oblikovani so v sodelovanju z Mrežo romskih skupnosti Sveta Evrope in Oddelkom za stike z javnostjo Sveta Evrope. Uporabiti jih je mogoče na materialu, kakršni so letaki, plakati, promocijski material (majice, podloge za miško itd.) in avdio/vizualni izdelki. Pridobite si jih tako, da preprosto pošljete zahtevo po e-pošti na info@dosta.org (glede na razpoložljivost zalog).

Splošna deklaracija človekovih pravic, 1. člen

Najnovejši ustvarjalni prikaz se nanaša na oglaševanje na veliki reklamni tabli, ki oglašuje kampanjo pred Svetom Evrope od leta 2007, in na oglaševanje zgoščenke »Glasba onstran predsodkov: romske različice evropske himne«.

Televizijski spot je eno glavnih sredstev kampanje Dosta!. Je plod iskanja idej v sodelovanju z Oddelkom za stike z javnostjo Sveta Evrope in romskimi medijskimi strokovnjaki pri pripravi scenarija. Temelji na fotografijah, posnetih med terenskim obiskom Srbije, ki je bil organiziran v sodelovanju z Združenjem romskih študentov v Novem Sadu. Televizijski spot obstaja v 50- in 25-sekundni različici v albanskem jeziku, v lokalnem jeziku Bosne in Hercegovine, v srbskem in makedonskem jeziku ter v angleškem, francoskem in mednarodnih jezikih; objavljen je na spletni strani kampanje in je brezplačno na voljo za predvajanje na nacionalnih televizijah ali za objavo na spletnih straneh nevladnih organizacij. Druge jezikovne različice se še pripravljajo. Od novembra 2008 je nared tudi slovenska.

Televizijski spot kampanje je bil že redno predvajan na Top Channel TV (Albanija), RTRS in Federal TV BHTV (Bosna in Hercegovina) in Makedonski nacionalni TV MRT (Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija). Poleg tega je bil predstavljen 2. februarja 2007 po italijanski državni televiziji Rai3 med večernimi novicami, pa tudi redno v dveh kinematografih v Turčiji od 31. marca do 15. aprila 2007 na Istanbulskem filmskem festivalu.

Radijski spot je bil ustvarjen v albanskem jeziku, lokalnem jeziku Bosne in Hercegovine ter srbskem jeziku; doslej so ga že objavili albanski radio Top (Albanija), RS radio Bosna in Hercegovina ter radio B92 (za Nekdanjo jugoslovansko republiko

Makedonijo in Srbijo).

Oba, televizijski in radijski spot, sta na voljo na spletni strani kampanje (www.dosta.org) in na osrednji spletni strani Sveta Evrope (www.coe.int).

Televizijski spot kampanje Dosta! v slovenskem jeziku, nosilna pesem kampanje Dosta! v Sloveniji z naslovom »Dosta – Hejrin« (»Dovolj«) ter ostala gradiva kampanje Dosta! so na voljo na spletni strani Informacijskega urada Sveta Evrope v Sloveniji (www.coe.si) ter na spletni strani Urada Vlade RS za narodnosti (www.uvn.gov.si). Nosilna pesem kampanje je na voljo tudi na spletni strani You Tube (www.youtube.com).

Medijski paket za novinarje: vključuje video paket v formatu DVD in BETA SP z intervjuji visokih mednarodnih funkcionarjev, video intervjuje izpovedi, poročila Euronews o Romih, televizijski spot kampanje Dosta! »Orodje za boj proti stereotipom glede Romov«. Ta paket se pošilja medijem med pomembnimi dogodki Sveta Evrope v povezavi z Romi.

Fotografski material: fotografije v podporo kampanje je zbral fotograf Sveta Evrope v Srbiji. Ta izbor je objavljen na spletni strani kampanje ter je bil natisnjen in uporabljen za fotografsko razstavo. Vse fotografije so na voljo na zahtevo.

Pričanja VIP: osebnosti, ki uživajo množično priljubljenost in sloves, smo zaprosili za izjavo v prid Romom, da bi pomagali

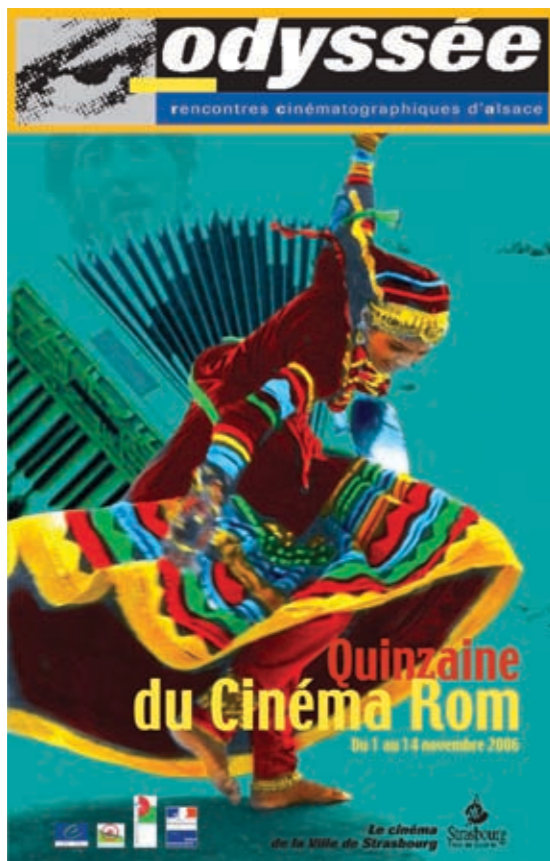

podreti prepreke, ki jih ustvarjajo predsodki. Te izjave so objavljene na spletni strani Dosta! in so brezplačno na voljo nacionalnim medijem.

Medijski doseg: tiskovnemu predstavniku je zaupana naloga spremljanja kampanje in priprave tiskovnih obvestil, gradiva z dejstvi o kampanji in drugega pisnega gradiva za medije. Pomoč službe za odnose z mediji se išče v okviru posameznih dogodkov.

Dejavnosti kampanje

V letu 2006/2007 je kampanja Dosta! organizirala/sponsorirala veliko dogodkov v petih sodelujočih državah, npr.:

- uradne uvodne dogodke kampanje v sodelujočih državah, ki so potekali v okviru novinarskih konferenc v sodelujočih državah za predstavitev komunikacijskih orodij kampanje Dosta!;
- video natečaj kampanje Dosta!, namenjen likovnim akademijam in šolam,

umetnikom in nevladnim organizacijam, ki so bili povabljeni, da izdelajo kratek video, ki prinaša osnovno/-a sporočilo/-a kampanje;

- »Štirinajst dni romskega kina« je v Strasbourgu potekalo od 1. do 14. novembra 2006. Dogodek je bil organiziran v sodelovanju z Oddelkom za izobraževanje Sveta Evrope in Cinéma Odyssée. Dne 7. novembra 2006 je poseben večer vključeval projekcijo filma »Latscho Drom« Tonyja Gatlifyja, ki ji je sledila razprava z avtorjem filma, in slovesnost ob podelitvi nagrade natečaja za video Dosta! pod pokroviteljstvom generalnega sekretarja Sveta Evrope Terryja Davisa;
- »Teden romofobije«, ki je potekal v Strasbourgu od 17. do 22. novembra 2006. Dogodek je organiziral Forum evropske romske mladine (FERYP) kot nadaljevanje študijske konference iz leta 2005 »Romska mladina – Razmere in perspektive 10 let po kampanji RAXI«. Konferenca je bila načrtovana kot priložnost za FERYP, da poveže mlade Rome v razpravo o novih izzivih, s katerimi se srečujejo v Evropi v zvezi s temami Evropske mladinske kampanje – Raznovrstnost, človekove pravice in sodelovanje;
- regionalni festival »Umetnost proti stereotipom«, ki je potekal od 5. do 7. aprila 2007 v Tirani, Albanija, je bil organiziran v sodelovanju z Ministrstvom za turizem, kulturo, mladino in šport ob mednarodnem dnevu Romov 8. aprila. Fotografije, slike/skulpture in rokodelski obrtni izdelki so bili razstavljeni v Mednarodnem kulturnem središču, kjer so bili obiskovalcem na voljo multimedijski kotički (fotografska razstava kampanje Dosta!, video posnetki,

predhodno izbrani na video natečaju za kampanjo Dosta!, in izbor časopisnih izrezkov za umetnike). V dneh 5. in 6. aprila od 18. do 21. ure sta bili dve umetniški predstavi, ki sta združili slavne umetnike iz Jugovzhodne Evrope, kakršni so Muharem Serbezovski, Silvi Duo Band, Muharrem Tahiri in Hamza Tahirov, Muharrem Ahmeti, Tehemana in Grupa Europa;

- regionalni medijski trening za novinarje in vladne predstavnike je potekal v Beogradu, Srbija, 15. in 16. maja 2007. Bil je ena najuspešnejših dejavnosti kampanje: nekateri udeleženci so svoje novopridobljene veščine nemudoma udeležili pri svojem delu na nacionalni ravni ali v medijih. Trening je bil prav tako koristen za gradnjo mostov med državami, vključenimi v kampanjo. Hkrati je bila to priložnost za mlade romske novinarje, da so sodelovali z neromskimi novinarji in vladnimi predstavniki;
- kampanja je bila predstavljena na rokovskem festivalu EX-Yu v Banjaluki, Bosna in Hercegovina, 27. in 28. julija 2007 pod sponzorstvom romske skupine;
- poletni kamp in festival »Tudi Romi so Evropa« je organiziral FERYP v sodelovanju s kampanjo Dosta! v Ohridu, Nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji, od 21. do 25. avgusta 2007. Udeleženci so predstavili kratek film,

ki je odličen povzetek učinka te dejavnosti pri gradnji mostov med Romi in lokalnim prebivalstvom;

Roma are Europe !

- mladinski video projekt kampanje Dosta! Plementina, Kosovo, je bil izveden od 1. septembra do 15. novembra v Plementini. Mladi, ki so preživeli pomemben del svojega življenja v tujini, so obiskovali filmski tečaj, da bi izdelali 20-minutni dokumentarni film o življenju v tej skupnosti in kako sami sprejemajo predsodke o Romih. Dokumentarec je bil predstavljen na Kosovu in je na zahtevo brezplačno na voljo televizijskim postajam;
- projekt natečaj za šole in nevladne organizacije je bil objavljen marca 2007 za nagraditev inovativnih pobud, katerih cilj je krepitev boljšega razumevanja romske kulture. Zmagovalce je izbrala mednarodna žirija in jih objavila v oktobru 2007;

♦ posebna nagrada kongresa Dosta! za občine je bila uvedena junija 2007 za krepitev vloge lokalnih oblasti v zvezi z Romi in zaščito manjšinskih pravic. Slovesnost ob podelitvi nagrad je potekala v Strasbourgu 20. novembra 2007.

Več informacij o zgoščenki in umetnikih najdete na spletni strani Dosta!.

*Kampanja se nadaljuje na spletni strani:
www.dosta.org.*

Zdaj je nastopil vaš čas za sodelovanje v kampanji!

Glasba onstran predsodkov

Zgoščenka »Glasba onstran predsodkov: romske različice evropske himne« je bila izdana v sodelovanju z Oddelkom za stike z javnostjo Sveta Evrope kot orodje za zaključek prvih dveh let kampanje Dosta!. Vsebuje pet aranžmajev evropske himne v romskem jeziku in slogu umetnikov iz Albanije, Francije, Srbije in Nekdanje jugoslovanske republike Makedonije. Projekt ceni prispevek ge. Esmе Redžepove, znane kot »kraljice ciganske glasbe« in dvakratne nominirane za Nobelovo nagrado za mir. Zgoščenka je predstavila z nastopom na dogodku v Strasbourgu 20. novembra 2007 po zaključeni slavnostni podelitvi nagrade kongresa Dosta!.

II. POGlavJE

Ali je to stereotip Orodja za boj proti stereotipom o Romih

Stereotipi in predsodki

Stereotipi in predsodki so sredstva za kategoriziranje sveta okoli nas.

Glede na opredelitev iz slovarja Cambridge Dictionary so stereotipi »trdna predstava, ki jo imajo ljudje o tem, kakšen je nekdo ali nekaj, še posebno predstava, ki je napačna«; na podlagi istega slovarja so predsodki »neupravičena in neutemeljena mnenja ali občutki, še posebno kadar so izoblikovani brez razmisleka ali poznavanja«. Z drugimi besedami, stereotipi so vnaprej ustvarjena mnenja in klišeji, medtem ko so predsodki neutemeljeni občutki strahu in nenaklonjenosti. Razumemo jih lahko kot filtre, ki nas nekako ščitijo pred poplavo informacij in nam dovoljujejo, da sodimo o ljudeh, ne da bi jih osebno ali vsaj površinsko spoznali: omejujejo naš pogled na resničnost.

V tem smislu bi kdo lahko dejal, da imajo stereotipi in predsodki pozitivno nalogo, saj nam omogočajo hitro sprejemanje odločitev. Stereotipi se pogosto uporabljajo za zagovor in podporo prepričanj in vrednot večinskega prebivalstva. 'Skupno' oz. 'večinsko' se dojema kot 'normalno' in stvari, ki jih naredijo različne družbene skupine ali manjšine, se razvrednotijo v hipu, ko niso v skladu s temi 'normami'. Eden od najizrazitejših elementov stereotipov in predsodkov je, da jih navadno ustvarijo **močnejši in prenesejo na šibkejše**, ki ne morejo nadzirati načina, kako jih drugi sprejemajo, niti ne morejo spremeniti tega dojemanja. Ponavadi velja, da so stereotipi resnični. Njihova resnična podoba, ki se odkrije, opraviči in okrepi neki stereotip.

Politiki in mediji pogosto uporabljajo stereotipe. Igranje z negativnimi občutki ali strahovi je dober način za zmago na volitvah ali prodajo časopisa. Ljudje navadno uporabljajo stereotipe za opredelitev in za-

govarjanje trenutnega stanja. Oni, ki zaradi stereotipov trpijo, niso tisti, katerih strahovi se izrabljajo, temveč tisti, ki so predstavljeni v negativni luči, stereotipizirani.

Anticiganizem in romofobija

Anticiganizem¹ in romofobija v bistvu pomenita enako:

... poseben tip rasistične ideologije, ki je hkrati podoben, različen in prepleten s številnimi drugimi tipi rasizma. Anticiganizem sam je zapleten družbeni fenomen, ki se kaže z nasiljem, sovražnimi govori, izkoriščanjem in diskriminacijo v svoji najvidnejši obliki.

[...] Anticiganizem je zelo specifična oblika rasizma, ideologija rasistične nadrejenosti, oblika dehumanizacije in institucionaliziranega rasizma. Podžiga zgodovinska diskriminacija in boj za ohranitev razmerja moči, ki dopušča prednost večinskim skupinam. Po eni strani temelji na namišljenih strahovih, negativnih stereotipih in mitih, po drugi strani pa na zanikanju in izbrisu dolge zgodovine diskriminacije Romov² z javne vesti.

1 Z 'anticiganizem' v slovenščino prevajamo dva angleška izraza, in sicer *anti-Tsiganism* in *anti-Gypsyism*. Med seboj se ne razlikujeta po pomenu, temveč po rabi. Medtem ko se *anti-Gypsyism* najpogosteje uporablja na mednarodni ravni, imajo nekateri Romi, posebno tisti iz Vzhodne Evrope, raje *anti-Tsiganism*, saj je izraz z njihovega območja Cigan. Oba izraza, Rom in Cigan, sta po naravi slabšalna, zato nekateri humanisti raje uporabljajo 'romofobijo'.

2 Vir: Valeriu Nicolae, ergonetwork; za popolno opredelitev Valeriuja Nicolaeja obiščite spletno stran: //www.ergonetwork.org/antygypsyism.htm.

Center za dokumentacijo nemških Sintov in Romov ter Deželno združenje Sintov in Romov sta sprožila pobude v različnih državah in razvila gradivo za šole in izobraževalne ustanove. To gradivo se ukvarja z razpravljanjem o rasizmu in njegovim analiziranjem ter z obstoječimi vzorci klišejev in predsodkov v zvezi s Sinti in Romi. Služi tudi za analiziranje in oceno zgodovine genocida nad Sinti in Romi, ki ga je zagrešil nacionalni

Antisemitizem in anticiganizem

Židje in Romi so bili, zgodovinsko gledano, dve manjšini, ki sta bili v celotni Evropi zaradi svoje domnevne »manjvrednosti« in posledično negativnega stereotipiziranja, povezanega s takšnim statusom manjvrednosti, najbolj diskriminirani.

Obe manjšini izvirata z območij zunaj Evrope: Židje z ozemlja današnjega Izraela in Palestine ter južne obale Črnega morja, Romi pa iz Indije. Obe skupnosti sta se preselili v Evropo zaradi preganjanja, obe je dolga leta zatiralo večinsko evropsko prebivalstvo, obe sta bili obravnavani kot manjvredni in številne njune pripadnike so nacisti iztrebili med drugo svetovno vojno. Obe skupini sta močno trpeli pod komunističnim režimom v Evropi, toda Romi še danes doživljajo diskriminacijo, sovraštvo in predsodke, medtem ko je antisemitizem, na srečo, ustavljen na vseh ravneh (družba, politika). Ker anticiganizem ni priznan kot obstoječi fenomen, se niti ne obsoja.

Vidiki anticiganizma

Dehumanizacija in zoževanje romske skupnosti na njeno »ciganskost« sta osrednja elementa anticiganizma. Romi se obravnavajo in dojemajo kot manjvredni ljudje ter posledično kot neupravičeni do človekovih pravic. Takšna dehumanizacija ne temelji na napačnih predstavah ali nevednosti, temveč se **kaže kot upravičen mit, ki opravičuje žaljivo obnašanje večine do Romov, ti pa se ne obravnavajo kot posamezniki, temveč zgolj kot 'Cigani' oz. 'Romi'**. Zelo pogosto se namesto težav, s

socializem. Deželno združenje nemških Sintov in Romov Baden-Württemberg je na svojo lastno pobudo in v sodelovanju s šolami in drugimi ustanovami izvedlo projekte za analiziranje in ocenjevanje »anticiganizma oz. proticiganske sovražnosti«. Forum evropskih Romov in potujočih skupin (ERTF, www.ertf.org) pripravljala svojo lastno opredelitev tega fenomena.

katerimi se ti spopadajo, govori o »romski problematiki«, kar je posledica negativnih stereotipov o Romih.

Stereotipi in predsodki o Romih so zelo pogosto navzkriž z zdravo pametjo. Velikokrat odkrivajo več o kulturnem ozadju osebe, ki govori o Romih, kakor o samih Romih. Ob pripravi seznama predstav, ki jih imamo o Romih, se številne stvari zdijo povsem absurdne, a se jih ljudje kljub temu držijo, kakor da bi bile nesporna resnica. V zgodovini najdemo številne primere absurdnega predvidevanja, ki je bilo osnova svetovnega nazora družbe (npr. Zemlja je ravna), toda številni ljudje, posebno zelo napredno misleči, se pogosto ne želijo sprijazniti s tem, da je kaj takega danes še mogoče.

Stereotipi in predsodki o Romih in s tem anticiganizem so tako globoko zakorenjeni v evropski kulturi, da jih pogosto ne čutimo oz. razumemo kot takšne. Tisti, ki zaradi njih trpijo, se morajo lotiti utrudljive naloge prepričevanja drugih, da gre za diskriminacijo brez razloga. **Očiten znak anticiganizma je, da veliko ljudi, ki še nikoli ni imelo tesnega, osebnega stika z Romi, lahko kljub temu da o njih natančno sliko: kako so videti, kako živijo in se obnašajo. Zelo pogosto se ravnanje enega posameznika samodejno prenese na vse »Cigane«. (Negativno) obnašanje se pripisuje romski skupnosti in ne konkretnemu posamezniku.**

Premagovanje anticiganizma

Anticiganizem je mogoče premagati le, če ljudje priznajo njegov obstoj. Ničesar ni mogoče spremeniti, dokler se ne zavedajo, da je to resničnost: problem ni v Romih, temveč v anticiganizmu oz. sovraštvu do njih!

Vloga medijev

Mediji včasih nezavedno, prepogosto pa povsem zavedno, širijo protiromske občutke. Pri poročanju o zločinu, ki ga je povzročila oseba, omenjanje etničnosti nima nikakršnega pozitivnega učinka. Prav tako je škodljiv pokroviteljski odnos. Poleg tega se mediji ne zmenijo za zgodbe, v katerih so žrtve Romi, kakor je to pri rasističnih napadih ali sovražnih govorih politikov zoper Rome – vse to so dejanja, ki bi jih mediji lahko ustavili.

Mediji so lahko dragoceno orodje ozaveščanja in spodbujanja raznovrstnosti in večkulturnosti, če se zavzemajo za spremembe. Namesto da se osredotočajo na negativne naslove o Romih, bi moral biti poudarek na iskanju pozitivnih zgodb in dajanju možnosti Romom, da spregovorijo sami. **Tudi odvetniki, učitelji, politiki in zdravniki so romske narodnosti**, zakaj torej ne bi poročali o njih? Vprašajte tiste, katerih zgodbe ponavadi ostanejo neslišne!³

³ Na to temo preberite članek Predstavitev Romov v medijih avtorice Karin Waringo, direktorice Foruma evropskih Romov in potujočih skupin, priponka. Poočlašeno za objavo za kampanjo Dosta!

Ali je to stereotip

Romi so svobodoljubni, sproščeni in brezskrbni nomadi, ki nosijo živobarvna oblačila in veliko zlatega nakita. So strastni plesalci, nadarjeni rokodelci in odlični glasbeniki. Njihove ženske so lepe in zapeljive kakor Karmen Georgesa Bizeta ali Esmeralda iz Notredamskega zvonarja. Vedežujejo in nad vas lahko prikličejo prekletstvo, če jim ne daste denarja. So revni in prosjačijo. Ničesar ne naredijo za izboljšanje svojega položaja ter kradejo gosi in kokoši. Raje živijo od socialne pomoči kakor od dela. Imajo več otrok, kolikor jih lahko nahranijo ali oblečejo.

Nekega dne bodo verjetno po številu otrok presegli večinsko prebivalstvo. Deklice se poročijo zelo mlade, moški pretepajo svoje žene in izkoriščajo otroke. Ponoči plešejo okoli tabornega ognja in včasih ukradejo kakšnega dojenčka, da bi ga prodali. Nimajo svoje vere, so umazani in breme družbe. Ne želijo se vključiti v družbo in se odmikajo na rob. Najbolj veseli so, ko so daleč stran od Neromov. Ne želijo biti državljani države, v kateri živijo, in kadar se preselijo, uničijo ugled države, iz katere prihajajo. Radi živijo blizu smetišč in njihove hiše so zelo umazane. Bojijo se vode, alergični so na milo in ne znajo uporabljati stranišča. So vir številnih bolezni. Ne znajo brati in pisati in nimajo želje, da bi se tega naučili oz. obiskovali šolo. Biti morajo slaboumnii. Mogoče celo niso ljudje. Živijo v

velikih sorodstvenih skupnostih in jih ne moti, če eno sobo delijo z desetimi ljudmi. So požrešni in nikoli zadovoljni. So leni in niso vredni zaupanja. V njihovih genih je vnaprej določeno, da postanejo lopovi in preprodajalci drog. In ne nazadnje, izraz »Rom« je zgolj izmišljen, saj se dejansko imenujejo »Cigani«.

O Romih obstaja množica stereotipov. Verjetno ste slišali številne med njimi. **V nadaljevanju si lahko preberete, katere so najpogostejše napačne predstave o Romih.**

Stereotip št. 1: »Cigani« so »samo Cigani«

Romi se velikokrat dojemajo kot homogena skupina in se omejujejo na svojo »cigan-skost«. Nanje se ne gleda kot na posameznike, temveč zgolj kot na »Cigane«. Nekateri ljudje si lahko izmislijo najbolj nezaslišane stereotipe o Romih in hkrati trdijo, da poznajo enega, »ki ni takšen«! Govoriti grdo o Romih, škodi vsem Romom, tudi tistemu, ki naj bi bil »drugačen«. Romi, neustrezajoči podobi, ki jo imajo drugi o »Ciganih«, se pogosto ne opredeljujejo za Rome. V resnici **ni niti enega Roma, ki bi ustrezal vsem obstoječim stereotipom o njih.**

Med samimi Romi je velika raznovrstnost. Kar velja za eno skupino, je mogoče pri drugi drugače. Razlikovanje med zgolj »tradicionalnimi« in »integriranimi« Romi bi bilo prelahko. Kar velja za celotno pre-

bivalstvo, velja tudi za Rome: **posploševanje ni nikoli resnično in razlike med posamezniki so večje kakor razlike med etničnimi skupinami.** Romi živijo v različnih okoljih, govorijo različne jezike in različna narečja romščine, najti jih je mogoče na vseh petih celinah, privzeli pa so številne navade večinskega prebivalstva države, v kateri živijo. Delajo v številnih poklicih, imajo različna verovanja, njihova raven izobrazbe in njihove finančne razmere se razlikujejo od osebe do osebe, od skupine do skupine in so odvisne od splošnih razmer države, v kateri živijo, **tako kakor to velja za vse druge državljane!**

Stereotip št. 2: Nomadstvo

Rome imajo pogosto za brezskrbne nomade brez posebnih skrbi: so svobodni, delajo, kar hočejo, ljubijo svobodo, so sproščeni, živijo v šotorih ali prikolicah in vsak večer plešejo ob ognju. Ko so lačni, lokalnemu kmetu ukradejo piščanca.

Ta skorajda romantična predstava romskega življenja je daleč od stvarnosti. **Le 20 % evropskih Romov danes še živi nomadsko življenje**, in sicer skorajda izključno v Vzhodni Evropi. V prejšnjih stoletjih nomadstvo skorajda nikoli ni bilo svobodna izbira, temveč preganjanje. Neprestani izgoni so glavna značilnost romske zgodovine.

V srednjem veku so Rome pogosto zamejnjevali z muslimani, zato so se spoprijemali s sovraštvom krščanskih Evropejcev. V številnih državah se niso smeli ustaliti ali delati, zato so morali poiskati druge načine za preživetje. Iskanje prostora za bivanje, doma, je običajna tema romskih pripovedi. Med holokavstom so bili Romi ena glavnih ciljnih skupin nacističnega režima in poslani v koncentracijska taborišča širom po Evropi. S koncem komunizma je veliko Romov zbežalo od etničnega preganjanja. In tudi to se je ponovno raje razumelo kot nomadstvo in ne kot poskus reševanja življenja. Po padcu železne zavesne so bili številni Romi v Vzhodni in Jugovzhodni Evropi žrtve nasilnih napadov, izгона, uničenja lastnine in celo umorov.

S stoletji je ustalitev pogosto pomenila opustitev romske tradicije in kulture. Številni Romi so to storili in s tem izbrali pot asimilacije. Večina tistih, ki bi raje obdržali nomadsko življenje, je postala žrtev prisilnih asimilacijskih politik v začetku 18. stoletja. V času komunizma je bila večina nomadov naseljena nasilno.

Stereotip št. 3: Glasba in ples

Še posebno v literaturi je ples edinstvena lastnost romske tradicionalne kulture in jih predstavlja kot »eksotično ljudstvo«. Seveda pa Romi navadno ne plešejo, razen če je ples tradicija države, v kateri živijo (npr. v

Španiji in državah Jugovzhodne Evrope).

Glasba je vsekakor prej sposobnost ali obrt za preživetje kakor pa lastnost romske kulture. **Vsi Romi niso glasbeniki**, nekatere skupine pa so se v tem specializirale. Nekatere so zaslovele, potem ko je njihovo muziciranje postalo poklic. V številnih državah večinsko prebivalstvo pogosto najema romske glasbenike za svatbe ali druge posebne priložnosti. Na teh dogodkih igrajo tisto, kar »gadže« (romski izraz za Nerome) želijo slišati, in ne tradicionalne romske glasbe. Poleg tega strokovnjaki jasno razlikujejo med neromsko ljudsko glasbo, igrano po romsko, in pravo romsko tradicionalno glasbo – *Romane purane gilia*.

Stereotip št. 4: Vedeževanje

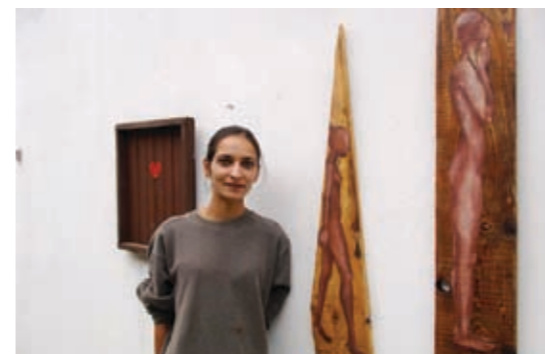
Po prepričanju navadnih ljudi Romi lahko nad vas prikličejo prekletstvo, npr. če jim ne daste denarja. Drugi spet verjamejo, da vas lahko spravijo v trans in vam zatem poberejo vse dragocenosti.

Romi imajo v svoji tradiciji sistem verovanja, ki vključuje znamenja in prekletstva, toda njihova narava je povsem drugačna. Tisti Romi, ki prerokujejo, delajo to zgolj za »gadže« in nikoli med seboj.

Stereotip št. 5: Tradicionalne obrti

Ena najbolj znanih obrti, ki jih opravljajo Romi, je kovaštvo. Verjetno so se te veščine naučili v Armeniji, saj veliko izrazov v zvezi s kovaštvom izhaja iz armenskega jezika. Eden od poglobitvenih razlogov, zakaj so bili Romi zaslužnjeni v romunskih kneževinah, je, da so bili izkušeni delavci.

Med 500-letnim suženjstvom so razvili še druge obrti. Romunski Romi se vse do

danes kategorizirajo glede na poklic, ki ga opravljajo. Številna imena romskih družin, npr. Gabor (kovač) in Ciurar (izdelovalec sit), se nanašajo na poklic. Drugi poklici, ki so značilno povezani z Romi, so urjenje medvedov (ursurari), iskanje zlata v rekah (aurari) ali izdelovanje žlic (linguran).

Ker so številni Romi delali s kovinami, so »gadže« pogostokrat dejali, da Romi poznajo skrivnosti železa in bakra. Ker so izvajali tudi raznovrstna lesna dela, bi lahko dodali, da so poznali tudi skrivnosti lesa!

Resničnost pa je povsem drugačna: Romi so evropski državljani in zatorej, kakor kateri koli drugi državljani, iščejo priložnosti za delo, ki bi jim omogočile izpolnitev hontenj. Kadar imajo priložnost, da premagajo družbeno ali institucionalno diskriminacijo, se zaposlijo v različnih sektorjih trga dela. Če tisti, ki so zaposleni, pogostokrat veljajo za »izjeme«, je tako zgolj zato, ker je diskriminacija običajno pravilo.

Stereotip št. 6: Običaji

Ko govorimo o romskih običajih, ne smemo pozabiti romske raznovrstnosti. Le nekaj običajev je enakih vsem Romom, ki še sledijo tradicionalnemu življenju, obstajajo pa seveda številni običaji, po katerih se skupine ali celo družine med seboj razlikujejo. In to tako, kakor se razlikujejo običaji prebivalstva od območja do območja v kateri koli evropski državi.

Poleg tega ne gre pozabiti, da večina evropskih Romov ne živi v skladu s tradicionalnim življenjem in ne ohranja ali celo ne pozna več »starih« običajev.

V ljudski kulturi so Romi pogosto predstavljeni romantično kot lepi, živobarvno oblečeni, ponosni in samostojni ljudje, ki ljubijo življenje, so strastni, brezskrbni in uživajo v preprostih življenjskih radostih. Njihova glasba je strastna in njihove ženske zapeljive. Takšna podoba prevladuje zlasti v literaturi in slikah, dandanes pa jo ohranjajo tudi skupine, na primer »srednjeveška« ali »renesančna« društva. Seveda pa ta podoba nikakor ne odseva stvarnosti današnjih evropskih Romov⁴.

⁴ Da bi izvedeli več o dejanskih romskih običajih, pojdite na <http://www.geocities.com/~patrin/tradition.htm>.

Stereotip št. 7: Oblačila

V mislih mnogih ljudi vsi Romi nosijo barvita oblačila in veliko zlatega nakita. Danes se le še malo Romov tako oblači. Med tradicionalnimi skupinami se moški zelo pogosto prilagodijo načinu oblačenja svojega okolja. Pozornost na osrednjo točko telesa – glavo – pogosto usmerijo z velikim klobukom ali širokimi brki. Ob posebnih priložnostih oblečejo dobro obleko in si odenejo ovratno ruto svetlih barv.

Rože, pisana krila, bluze in naglavne rute niso značilna oblačila le romskih žena, temveč jih je mogoče najti povsod na Vzhodu – od Indije do Irana in vse do Balkana.

Tradicionalna romska ženska ponavadi nosi dolga, živobarvna krila, ki imajo večinoma več slojev. V nekaterih tradicionalnih skupnostih ženske, ki so poročene, to dejstvo še vedno dokazujejo z nošenjem *dikle*, naglavne rute. Po tradiciji si ponavadi puščajo dolge lase in jih spenjajo v kite.

Nakit se ni uporabljal zgolj zaradi svoje lepote, temveč zaradi svoje prave vrednosti, na primer v drugih državah Vzhoda. V časih, ko še niso poznali bančnega računa, so verjeli, da je nošnja lastnih dragocenosti na sebi veliko varnejša od nošnje pri sebi. Po tradiciji so pridobljeno bogastvo pretopili v nakit ali kovance, imenovane *galbi*. Med nekaterimi skupinami so se kovanci nosili na oblekah ali okraskih ali pa so bili celo spleteni v ženskih laseh.

Barve oblačil imajo različen pomen. Rdeča na primer je barva, ki prevladuje pri poročnem obredu. Ne simbolizira zgolj ljubezni kakor na Zahodu, temveč posamezno žrtvovanje za skupno dobro. Namesto individualne, sebične ljubezni tradicionalna poroka blagoslovi dolgoročno zvezo med družinami, ki postanejo *hunamik* (sorodniki).

Stereotip št. 8: Čistoča

Romi se pogosto obravnavajo kot umazani. Obtožujejo jih, da so alergični na milo, da se bojijo vode in da so vir bolezni. **To so zagotovo stereotipi.** Nekateri Romi imajo omejen dostop do sveže vode, ker živijo v odročnih krajih brez tekoče vode, vodovoda ali notranjih stranišč. Iskanje boljšega prostora za življenje in izboljšanje življenjskih razmer pa je pogosto zelo težko ali celo nemogoče. Odgovornost za spremembo teh razmer je v rokah držav in vlad, katerih dolžnost je, da vsakemu državljanu zagotovijo dostop do osnovnih družbenih pravic.

Po romski tradiciji sta bili snažnost in čistoča med najvišjimi vrednotami, bodisi v fizičnem bodisi obrednem smislu čistoče. O osebni higieni, pranju posode in oblek ter o uporabi določene vrste vode so veljala prav posebna pravila. Kopanje v kadi je bilo recimo prepovedano, saj bi to pomenilo ležati v lastni umazaniji.

Kljub temu pa drži, da je življenjska doba Romov v številnih državah 15 let nižja kakor pri večinskem prebivalstvu, toda še enkrat opozarjamo, da za to niso odgovorni Romi, saj so preprosto žrtve pomanjkanja dostopa do ustreznih infrastruktur in zdravstvenega varstva.

Stereotip št. 9: Religija

Številni ljudje mislijo, da Romi nimajo vere. To ne drži. Ponavadi sprejmejo vero večinskega prebivalstva, v krogu katerega živijo. Nekateri so muslimani, nekateri pa pripadajo različnim vejam krščanstva: katoliški, pravoslavni, evangeličanski itd.

Le nekatere skupine uradno vero dopolnjujejo z verovanjem v nadnaravno, v znamenja in prekletstva. Ta prepričanja se med romskimi skupinami razlikujejo, nanja pa najbolj vpliva običajno praznoverje držav, v katerih živijo⁵.

Stereotip št. 10: Ženske

Obstajata dva pglavitna načina stereotipiziranja romskih žensk. Prvi romske ženske prikazuje kot strastne plesalke, pripravljene, da zapeljejo katerega koli moškega, vročekrvne in eksotične, razuzdane in ži-

vahne; drugi pa kot stare vedeževalke, ki lahko priključijo nate prekletstvo ali te spravijo v trans, če jim ne daš denarja.

Drugi vidik prikazuje romske ženske kot umazane, s prevelikim številom napol narih otrok, kot ženske, ki jih njihovi moški pretepajo in širša družina izkorišča. Poročijo se pri enajstih letih in imajo prvega otroka pri trinajstih.

V povezavi s prvim stereotipom je treba poudariti, da imajo tradicionalne romske ženske zelo močne moralne vrednote. Predzakonsko spolno občevanje in varanje moža je tradicionalno nesprejemljivo. Poleg tega nekateri poznavalci pravijo, da so tisti elementi romskega plesa, ki se pogosto dojemajo kot zapeljivi, v resnici ostanki indijskih templjarskih plesov, ki zagotovo niso bil mišljeni kot zapeljivi. Glasba, ples in vedeževanje, ki so za mnoge bistveni elementi romske kulture, so bili dejansko sredstvo za preživetje.

V zvezi z drugim stereotipom je treba upoštevati težke življenjske razmere, s katerimi se spoprijemajo številni Romi. Pomanjkanje osnovne infrastrukture, na primer tekoče vode in oblek za otroke, ter morebitni primeri domačega nasilja razkrivajo zgolj revščino in ne »ciganskost«.

Stereotip št. 11: Otroci

⁵ Da bi izvedeli več o tem, pojdite na spletno stran <http://www.geocities.com/~patrin/beliefs.htm>.

Ker je rodnost pri Romih precej višja kakor pri Neromih, v mnogih državah prevladuje strah, da bodo Romi po številu rojstev prehiteli večinsko prebivalstvo. Nihče ne vidi pozitivne strani tega pojava: da Romi in drugi priseljenci pomagajo v boju proti staranju prebivalstva v Evropi.

Romski otroci pogosto veljajo za umazane beračke ali žeparje, njihovi starši zanje ne skrbijo dobro in so jih pripravljene izkoriščati. Toda romski starši ljubijo svoje otroke tako kakor vsi drugi starši. Otroke občudujejo in ljubkujejo in celotna družina se počuti odgovorno za njihovo vzgojo. Način vzgoje romskih otrok pa se razlikuje od načina vzgoje večinskega prebivalstva in odseva kruto stvarnost, v kateri Romi živijo. Romski otroci odraščajo v tradicionalnih družinah ter se večinoma učijo z zgledom in ne z učenjem. To metodo uporabljajo tudi drugi ljudje, ki živijo v težkih razmerah in ne morejo posvetiti veliko časa učenju (npr. Inuiti, slabšalno imenovani Eskimi). Učenje z zgledom vključuje tudi postopek opazovanja, ponavljanja in poznejše sodelovanja.

Če romske otroke vidite prosjačiti ali kra-
sti, naj bi bil to kazalec težkih socialnih razmer, v katerih mora neka skupnost živeti. V tem oziru je zanimivo citirati italijanskega ministra za notranje zadeve Giuliana Amata, ki je med obiskom romskega naselja v Rimu, Italija, 15. avgust 2006 povedal: »Priznanje pravic Romov je evropska tema, ki zadeva vsakogar; Italija je le ena od držav, kjer romska manjšina ni priznana; seveda so italijanski Romi pripravljene postati del italijanske družbe, toda pri vključevanju v šolski sistem in iskanju služb se srečujejo z vse prevelikimi težavami. Ne moremo preprosto verjeti, da so romski otroci kriminalci po naravi: pogledati je treba razloge

in razmere, ki so nekatere romske otroke prisilili, da so postali kriminalci.«⁶

Stereotip št. 12: Finančno stanje

Romi ponavadi veljajo za zelo revne ali izjemno bogate. Če so revni, potem mora biti za to kriva njihova lenoba. Če pa so bogati, je to po vsej verjetnosti »dokaz« o preprodaji drog ali drugi obliki nezakonitih poslov. V resnici je pogosti razlog za današnjo revščino, da so bili Romi v pokomunistični socialni in politični tranziciji pozabljeni. Še danes so diskriminirani in pogosto izključeni iz šolskega sistema (glej stereotip 13), z diskriminacijo se srečujejo pri iskanju služb, v številnih državah pa so odrinjeni na odročna območja in v izolirana naselja. V nekaterih primerih jim lasten položaj onemogoča dostop do socialne varnosti (institucionalna diskriminacija). Posledica pa je, da so številni Romi ujeti v začaranem krogu revščine in družbene izključenosti, za katero ne moremo reči, da je njihova lastna krivda.⁷

⁶ Vir: http://passineldeserto.blogosfere.it/2006/08/amato_occorre_r.html.

⁷ Za nadaljnje informacije pojdite na: http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/roma_in_expanding_europe.pdf – poročila o: »Dostopu Romov do zaposlitve v JV Evropi«, 2005; »Dostopu Romov do zaposlitve v Bosni in Hercegovini«, 2004; »Dostopu Romov do zaposlitve v Nekdanji jugoslovanski republiki Makedoniji«, 2004, in »Dostopu Romov do zaposlitve v Srbiji in Črni gori«, 2004.

Stereotip št. 13: Izobraževanje

Številni Neromi verjamejo, da Romi ne cenijo izobrazbe. To drži le deloma, in sicer takrat, ko govorimo o zelo tradicionalnih družinah in/ali o formalni izobrazbi.

Res je, da je slaba izobrazba danes za Rome glavna ovira pri dostopu na trg dela. Izobraževanje romskih otrok je zatorej bistveno pri premagovanju revščine.

Seveda pa morajo romski otroci, ki bi želeli iti v šolo, čez številne prepreke. Za tiste Rome, ki živijo v odmaknjenih naseljih, je ovira že sama pot do šole. Poleg tega starši verjetno nimajo dovolj denarja za nakup primerne obleke, čevljev, šolskih potrebščin in hrane za svoje otroke. Težava je tudi izključenost s strani učiteljev in šol. Številni romski otroci so prisiljeni obiskovati ločene razrede, da se ne bi pomešali z otroki večinskega prebivalstva. V mnogih državah so šoloobvezni Romi premeščeni v šole ali razrede za otroke s posebnimi potrebami. V letu 2006 so po evropskih državah potekale protiromske demonstracije staršev neromskih učencev pred šolami, ki so romske učence vključevale nesegregirano.

Da so romski otroci premeščeni v šole ali razrede za otroke s posebnimi potrebami, je pogosto del javne politike: ponekod so te t. i. posebne šole edine, ki imajo poseben šolski avtobus in ponujajo brezplačno šolsko kosilo. Poleg tega otroci, katerih materni jezik je romščina, morda ne obvladajo

popolnoma jezika večine: v teh primerih bi prisotnost romskega pomočnika otrokom lahko pomagala pri hitrejšem učenju; toda žal vloga romskega pomočnika ni institucionalizirana. Tako se staršem pogosto priporoča, da svoje otroke vpisujejo v posebne razrede, vendar se jim ne pojasni pomen in posledice tega dejanja.

Tudi knjige pogosto širijo negativno predstavo o Romih ali popolnoma prezrejo njihovo vlogo, ki so jo imeli v zgodovini. In romska zgodovina seveda ni vključena v šolski učni načrt.

Celo tisti Romi, ki hodijo v redne šole, prestižne srednje šole ali na univerze, pogosto naletijo na diskriminacijo. Številni učitelji in profesorji menijo, da je sramotno učiti romskega študenta v njihovi priznani ustanovi. Iz tega razloga romske učence odvrčajo od obiskovanja srednje šole ali vpisa v dobro srednjo šolo. Pogosto jim tudi govorijo, da jim tako ali tako »ne bo uspelo«.

Stereotip št. 14: Zaposlitev

Romi pogosto veljajo za ljudi, ki se bojujejo dela in raje namerno živijo od socialne podpore, kakor da bi si ga poiskali. Ta slika pa je daleč od resnice. Seveda nima smisla zanikati, da so Romi, ki raje živijo od socialne pomoči, toda takšen fenomen zlahka najdemo tudi v drugih etničnih skupinah, vključno z večinskim prebivalstvom.

Ključno vprašanje torej ni, ali Romi želijo delati, temveč kakšno zaposlitev lahko najdejo, če jo. Romi so v storitvenem sektorju dejansko nevidni – skorajda ni romskih taksistov, prodajalcev, pomočnikov v kuhinji, natakarjev ali vratarjev. Številni si ne morejo zamišljati, da bi zaposlili romsko čistilko ali hišno pomočnico, kaj šele varuško.

Če Romi najdejo zaposlitev, je to ponavadi fizično zahtevno delo, nevarno in slabo plačano. V številnih primerih že prevoz do dela in nazaj pobere največji del plače. Rome najemajo za smetarje, delavce na polju, gozdarje, torej za najmanj ugledna delovna mesta. Zakonitega dela pogosto ne dobijo, zato so prisiljeni delati na črno. Četudi je stopnja brezposelnosti v Vzhodni Evropi na splošno visoka, se stopnja brezposelnosti Romov (v nekaterih naseljih celo do 100 %) nikakor ne more primerjati s stopnjo brezposelnosti večinskega prebivalstva.

Samo izboljšanje izobrazbene ravni Romov ne bo zadostovalo za zagotavljanje boljših delovnih mest zanje. Potrebna je tudi sprememba odnosa delodajalcev in republiških zavodov za zaposlovanje. Toda nič ni mogoče spremeniti, dokler se ne podvomi o stereotipih o Romih. Kaj govori zoper zaposlovanje Romov za opravljanje kakovostnega in odgovornega dela? Številni Neromi ne podpirajo zamisli o zaposlitvi (kvalificiranega) Roma na nadrejeni položaj. Delodajalci Romov ne želijo zaposlovati niti kot pogodbenih delavcev, zato jih prisilijo v delo na črno.

Stereotip št. 15: Stanovanje

Mnogi verjamejo, da Romi raje živijo v nehigienskih stanovanjskih razmerah in da si sami izberejo tako življenje. Ker je zagotovo veliko Romov, ki živijo brez te-

koče vode, notranjega stranišča, elektrike in ogrevanja, ne bi bilo težko najti takega, ki teh razmer ne bi z veseljem zamenjal za lepo hišo ali stanovanje. Veliko jih živi v bližini smetišč ali v odročnih naseljih brez potrebne infrastrukture, ker so to edini kraji, kjer jim je dovoljeno prebivati.

Nezakoniti prisilni in kolektivni izgoni Romov so tedenski fenomen v Evropi (mediji o njih pogosto ne poročajo) in jasno kršijo dolžnosti evropskih držav, sprejetih s podpisom mednarodnih pogodb in sporazumov.⁸

Izboljšanje infrastrukture romskih naselij je le eden od prednostnih ciljev današnje politike Sveta Evrope. Žal številne vlade ne želijo vlagati v izboljšanje bivalnih razmer za Rome oz. se to dogaja zelo počasi.⁹

⁸ Glej na primer Priporočilo Sveta Evrope o izboljšanju nastanitvenih pogojev za Rome, v katerem je navedeno: »Države članice naj oblikujejo pravni okvir, ki je v skladu z mednarodnimi standardi človekovih pravic, za zagotovitev učinkovite zaščite proti nezakonito, nasilno in kolektivno deložacijo, za strogi nadzor okoliščin, ki dopuščajo zakonito deložacijo. V primeru zakonitih deložacij, mora biti Romom zagotovljena primerna druga možna namestitve, če je potrebna, razen v primerih višje sile.«; več informacij: http://www.coe.int/z/dg3/romatravelers/documentation/recommendations/rehousing20054_eng.asp

⁹ Od avgusta do novembra 2006 so izgoni izvedeni v Rusiji, Albaniji, Veliki Britaniji in Severni Irski, Bolgariji, Grčiji in Sloveniji.

Stereotip št. 16: Romi in družba

Romi se pogosto štejejo za nevredne zaupanja in za ljudi, ki se ne želijo vključiti v družbo. Toda če preveč Neromov ne zupa Romom, si je zelo težko želeli biti del celote. »Vključevanje« ponavadi pomeni izgubo romske kulture, ne da bi večinsko prebivalstvo Rome pri tem popolnoma sprejelo. Celo izobraženi Romi, ki so vse življenje živeli znotraj večinskega prebivalstva, pogosto naletijo na izključenost. Strah pred zavrnitvijo je včasih tako močan, da morajo nekateri Romi skrivati svoj etnični izvor, da lahko še naprej živijo v družbi namesto na njenem robu. Dokler je poroka z Romom ali dovoljenje za poroko enega od otrok z romskim pripadnikom oz. pripadnico za mnoge še vedno tabu, ne moremo govoriti o »odporu do vključitve«. Morebitna samomarginalizacija je in je vedno bila, prej kakor svobodna izbira, strategija preživetja.

Pasivnost

Veliko ljudi obtožuje Rome, da nič ne naredijo za izboljšanje svojega položaja. Te obtožbe zadevajo njihovo finančno stanje, pa tudi zaposlitev, izobrazbo in stanovanje.

Zavedati se moramo, da je bila polovica evropskih Romov v suženjstvu več kakor 500 let. V tem času se je bilo prepovedano učiti branje in pisanje, prav tako je bil prepovedan in strogo kaznovan tudi vsakršen

upor proti nečloveškemu ravnanju. Pobijanje Romov med suženjstvom je bilo tako pogosto, da v mnogih primerih ni bilo niti registrirano. Še danes je nasilje zoper Rome pogosto neopaženo. Po stoletjih prisilne pasivnosti je težko spodbuditi h gibanju za spoštovanje človekovih pravic. Zahtevati svoje pravice je še vedno nevarno – romski aktivisti v številnih državah se srečujejo z nadlegovanjem in fizičnim nasiljem oblasti, pa tudi policije.

Ugled

Večinsko prebivalstvo v mnogih vzhodnoevropskih državah trdi, da Romi, kadar se preseljujejo v druge države, uničujejo ugled njihove države. Ugled ni koncept, ki bi se uporabljal v zahodnih politikah, poleg tega se državam, iz katerih se Romi preseljujejo, lahko očita slabo ravnanje z Romi in ne način, kako se ti obnašajo.

V zadnjih raziskavah je 70 % vprašanih dejalo, da bi morali Romom odreči pravico do potovanja v tujino, četudi zadostijo vsem pravnim pogojem.

Romuni prav tako menijo, da so Romi omadeževali mednarodni ugled njihove države in škodovali zlasti njeni perspektivi za vključitev v Evropo. To stanje se je zaostrilo, ko so se v znanih francoskih časopisih pojavili članki z navedbo, da so romunski romski izseljenci odgovorni za porast kriminala v Franciji. Drugi evropski mediji

so sledili temu zgledu. Zato so francoske oblasti uvedle stroge omejitve za pridobitev vizumov za vse Romune. Francoska vlada je sicer umaknila te omejitve, toda škoda, povzročena podobi Romov, ostaja¹⁰.

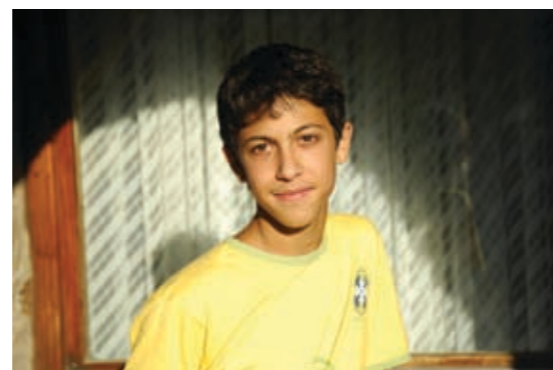

Septembra 2006 je član Evropskega parlamenta, ki je romskega rodu, postal žrtev rasističnega napada bolgarskega parlamentarnega opazovalca. Ker se je ta incident pripetil na dan, ko je padla odločitev o vstopu Bolgarije in Romunije v Evropsko unijo, se je odprlo vprašanje, ali se v Bolgariji resnično cenijo in spoštujejo človekove pravice in pravice manjšin.

Kriminal

Mnogi verjamejo, da so Romi gensko nagnjeni k zločinom in kriminalu. To je neumnost. V številnih primerih so prvi, za katere se posumi, da so zagrešili zločin, toda zadnji, ko gre za povrnitev njihovega

ugleda in pravic ob dokazani nedolžnosti. Kadar koli Rom zagreši zločin, se stigmatizira celotna skupnost, ki se ji tako sodi in se obsoja za dejanje posameznika iz njenih vrst.

Kraja

Pogost je stereotip, ki vse Rome prikazuje kot tatove. Tu gre ponovno za posledico obsojanja celotne skupnosti za dejanja, ki so jih zagrešili posamezniki, pripadniki romske skupnosti. Vsaka skupnost ima svoje tatove in kriminalce, a zato še ni v celoti sistematično stigmatizirana, kakor se zgodi z Romi.

Nasprotno pa je težko doseči priznanje zločinov, katerih žrtve so bili Romi. **Ali kdo sploh kdaj pomisli na stvari, ki so bile Romom ukradene?** Bili so žrtve holokavsta: njihove dragocenosti, posebno zlato, so jim bile, preden so bili poslani v smrt, odvzete. V današnjem postkomunističnem prehodnem obdobju so Romi velikokrat žrtve uničenja ali neupravičenega prisilnega izгона, med katerim je uničeno njihovo imetje¹¹.

¹¹ Za natančnejše informacije o prisilnem izgonu obiščite spletno stran Oddelka za Rome in potujoče skupine Sveta Evrope: www.coe.int/romatravellers.

¹⁰ Vir: Poročilo NDI »Politična udeležba Romov v Romuniji«, februar 2003.

Romi kradejo dojenčke

Mit o tem, da Romi kradejo dojenčke, je star že stoletja. Celo danes se o tem še pripovedujejo različne zgodbe. Leta 2006 je romunski časopis poročal o Rominji, ki je ukradla neromskega otroka. Pozneje se je izkazalo, da ni bila Rominja, temveč Romunka. Seveda to dejstvo ni prišlo v novice. Ko Neromi ukradejo romske otroke, ko ti otroci postanejo žrtev nasilja ali so umorjeni, to skorajda nikoli ne postane javni škandal.

Droge

Zagotovo obstajajo Romi, ki se ukvarjajo s preprodajo drog, toda preprodajalce je mogoče najti v vsaki državi na svetu. Romi niso gensko nagnjeni k preprodaji drog niti slednja ni del njihove kulture. Če pa se najde kdo od njih, ki se peča z drogami, bi morali na to gledati kakor na še en kazalec muk, s katerimi se Romi spopadajo, ko želijo stopiti na »normalen« trg dela, in posledično revščine, kakor se to dogaja **vsem ranljivim skupinam, tudi tistim, ki so del večinskega prebivalstva.**

Zaključki

Ali smo vas prepričali? Pomagajte nam torej, da se znebimo predsodkov glede Romov!

Dosta!

